

ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенция о признании и приведении в исполнение иностранных арбитражных решений (подписана в Нью-Йорке 10 июня 1958 года). / Регистр текстов международных конвенций и других документов, касающихся права международной торговли. – Том 2. – 1973. – С. 28–38.
2. Van den Berg A. J. The New York Arbitration Convention of 1958. Towards a Uniform Judicial Interpretation. 1981. P. 135.
3. Nanotiau B. Complex Arbitrations: Multiparty, Multicontract, Multi-issue and Class Actions. 2005. P. 6.
4. Європейська конвенція про зовнішньоторговельний арбітраж (Женева, 21 квітня 1961 року).
5. Soderlund C. Lis pendens, res judicata and the issue of parallel judicial proceedings. Journal of International Arbitration. 2005. Vol. 22. No. 4. P. 314.
6. Reichert D. Problems with Parallel and Duplicate Proceedings: the Litispence Principle and International Arbitration. Arbitration International. 1992. Vol. 8. No. 3.
7. Шак Х. Международное гражданское процессуальное право: учебник. Пер. с. нем. М., 2001. С. 409.

УДК 342.922

ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАУКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ І ВИДИ

Гайдар Д. В.,

аспірант кафедри державно-правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В.Н. Каразіна

Анотація: статтю присвячено дослідженню питання гарантій діяльності наукових працівників в Україні. Розкрито поняття гарантій діяльності наукових працівників; проаналізовано види гарантій передбачених (закріплених) національним законодавством; акцентовано увагу на особливостях гарантій діяльності наукових працівників; зроблено відповідні висновки та рекомендації щодо удосконалення положень існуючих правових актів у цій галузі.

Ключові слова: гарантія, науковий працівник, нормативно-правове регулювання, статус, освітня галузь/

Аннотация: статья посвящена исследованию вопроса гарантий деятельности научных работников в Украине. Раскрыто понятие гарантий деятельности научных работников; проанализированы виды гарантий, предусмотренных (закрепленных) национальным законодательством; акцентировано внимание на особенностях гарантий деятельности научных работников; сделаны соответствующие выводы и рекомендации по совершенствованию положений существующих правовых актов в этой области.

Ключевые слова: гарантия, научный сотрудник, нормативно-правовое регулирование, статус, сфера образования.

Annotation: the article is devoted to the study of issue of guarantees of the academic researchers' activity in Ukraine. The concept of «guarantees» of the academic researchers' activity is disclosed; the types of guarantees provided by the national legislation were analyzed; attention is paid to the features of guarantees of the academic researchers' activity; relevant conclusions and recommendations on improving the provisions of existing legal acts in this sphere were made.

Key words: guarantee, academic researcher, statutory regulation, status, education sector.

Високорозвинена система підготовки і функціонування наукових кадрів є стрижнем сучасного постіндустріального суспільства, важливою ознакою розвинутої державності. Тому наукові працівники як члени наукової спільноти в нашій країні наділені широким колом прав та обов'язків. Проте було б помилкою зводити ті чи інші права наукових працівників до їх офіційного проголошення, оскільки такий підхід був би розрахований на ідеальну модель, коли в державно організованому суспільстві всі неухильно слідує за нормативними приписами і за жодних умов не порушують права інших учасників правового спілкування. Але в реальності можливе і належне (права та обов'язки, закріплені у правових нормах) далеко не завжди є дійсним. Тому питання про підтримання нормативних моделей поведінки системою практичних, у т.ч. й юридичних, заходів залишається завжди актуальним і першочерговим.

Окремі питання стосовно правового регулювання, статусу наукових працівників в Україні висвітлено в дослідженнях таких науковців О.А. Абрамової, М.Г. Александрова, Є.І. Войленка, В.П. Гейхмана, Р.З. Лівшиця, П.І. Мінюкова, О.Є. Пашерстника, Л.Ф. Петренка, П.Д. Пилипенка, О.І. Процевського, А.А. Манжула та ін. Водночас питання гарантування діяльності наукових працівників досі аналізувалося лише побіжно і ніколи не була предметом самостійного дослідження. Тому метою даної статті є визначення поняття гарантій діяльності наукових працівників та виокремлення їх основних видів.

Згідно зі ст. 1 чинного Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» 2015 року науковий працівник – це вчений, який має вищу освіту не нижче другого (магістерського) рівня, відповідно до трудового договору (контракту) професійно провадить наукову, науково-технічну, науково-організаційну, науково-педагогічну діяльність та має відповідну кваліфікацію незалежно від наявності наукового ступеня або вченого звання,

підтверджену результатами атестації у випадках, визначених законодавством [1].

Загальновідомо, що реалізація прав будь-якого суб'єкта (а відтак – і наукового працівника) являє собою процес свідомо-вольових дій (вчинків), що здійснюється у формах фактичного використання чи розпорядження, набуття нових прав, вимагання від зобов'язаних осіб належного виконання їхніх обов'язків, захисту порушених прав. Володіння, користування і розпорядження, а у випадку порушення – і відновлення прав складають зміст процесу втілення (реалізації) їх у життя. Однак майже ніколи цей процес не проходить гладко, частіш за все виникають усілякі перепони і труднощі, природного і штучного походження, котрі гальмують зусилля особи щодо здійснення своїх прав. Перепони – це не тільки те, що заважає реалізації права (що є присутнім, наприклад, протидіюча поведінка інших людей), але й те, чого не вистачає для здійснення права (що є відсутнім) [Докладніше див: 2, с. 625]. Наприклад, відсутність у країні доступних для кожного інформаційних ресурсів робить проблематичною реалізацію права наукового працівника на доступ до засобів масової інформації, а дефіцит експертно-аналітичних матеріалів істотно звужує можливість у всебічному обговоренні актуальних проблем відповідної галузі знань. Сукупність сприятливих умов і засобів, що забезпечують здійсненість прав тих чи інших суб'єктів права, іменуються гарантіями їх діяльності (від французького «garantie» – поручительство, забезпечення).

Питання про гарантії постає щоразу, коли здійснюється перехід від належного до суцього. Як справедливо зазначає з цього приводу Д.А. Керимов, «гарантії в усіх випадках є проблема реальності правового явища» [3, с. 9].

Проте гарантії діяльності тих чи інших категорій суб'єктів, незважаючи на їх принципову важливість, досі належать до тих категорій правознавства, які не дуже привертають увагу правників. Вважаючи це питання достатньо розробленим у загальній теорії держави і права, переважна більшість дослідників проблем правового статусу тих чи інших суб'єктів права повністю запозичують загальнотеоретичні визначення гарантії. Методологічні засади такого запозичення обґрунтовуються тим, що правовий статус наукового працівника є одним зі спеціальних видів правового статусу громадянина, який виступає в якості наукового працівника, правовим модусом громадянина. Цей спеціальний статус є становище громадянина в суспільстві й державі, пов'язане з особливою (на відміну від загальногромадянської) його діяльністю, що регламентована відповідними спеціальними нормами. Виходячи з цих міркувань, більшість науковців і практиків визначає гарантії діяльності тих чи інших суб'єктів як умови та передумови, способи і засоби, що забезпечують їм здійснення повноважень (функцій, безперешкодного режиму діяльності, завдань, прав і обов'язків). Принагідно слід відзначити, що аналогічне по суті визначення застосовується не тільки до гарантії прав та свобод громадян [4, с. 221; 5, с. 179-183; 6, с. 300-303; 7, с. 41], а й гарантії режиму законності та правопорядку [8, с. 122; 9, с. 169; 10, с. 555; 11, с. 254].

Не заперечуючи можливості подібного підходу в застосуванні виробленого для структурних елементів загальногромадянського статусу понятійного апарату (адже окреме поняття може бути осмислене тільки через включення його у вже сформовану систему понять), звернемо увагу на дві обставини. По-перше, і в загальній теорії права питання про поняття гарантії не можна вважати вирішеним остаточно, адже наявні визначення не відображають повною мірою ні сутності гарантії, ні їх відмінності від інших юридичних категорій. По-друге, теоретичні дослідження елементів правового статусу наукових працівників, що будуються шляхом уподібнення їх гарантії загальногромадянським без урахування специфіки об'єкта досліджуваного явища, можуть призвести до викривлення уявлення про нього.

На наш погляд, визначення гарантії діяльності наукових працівників має базуватися на загальнотеоретичному понятті гарантії, але при цьому містити додаткові ознаки, зумовлені специфікою правового статусу даної категорії суб'єктів, наділених як правами у складі відповідних наукових установ і колективів, так і персональними правами як науковці. При цьому слід мати на увазі, що термін «гарантії» є універсальним і широко застосовується не тільки в загальній теорії держави та права, але й в усіх галузях національної системи права.

У найбільш загальному значенні під гарантіями в юриспруденції розуміють усі суспільні явища, які закономірно підвищують вірогідність здійснення (практичної реалізації) закріплених (декларованих) у позитивному праві певних юридично значимих благ. Виходячи з цього розуміння гарантії, поза межами нашої уваги одразу залишаються явища, які не мають соціального характеру: дія стихійних сил природи, стан клімату, поведінка диких тварин, дія законів фізики тощо. З іншого боку, до числа гарантії не можна залучити й ті соціальні явища, вплив яких на здійсненість тих чи інших юридично значущих благ хоч і є позитивним, але має суто випадковий характер (наприклад, знаходження кладу чи отримання спадщини науковим працівником покращують матеріальний стан останнього, розширюють його економічні можливості для здійснення наукових досліджень, але жодним чином не можуть розглядатись як економічні гарантії його діяльності).

Слід також мати на увазі, що під гарантіями розуміють тільки те, що «збільшує шанси» на здійсненість певного блага, але не те, без чого означене благо не може існувати взагалі. Наприклад, науковий ступінь можна отримати тільки внаслідок захисту кваліфікаційної наукової роботи (дисертації), однак такий захист ніяк не можна вважати гарантією діяльності наукового працівника. Іншими словами, гарантії не є обов'язковими умовами існування відповідних явищ; вони тільки покращують можливості для втілення цих явищ у життя, полегшують їх реалізацію.

За своєю природою всі гарантії юридично значущих явищ можна розподілити на загальні (загально-соціальні) та спеціальні (юридичні). Такий підхід вже успішно використовується для аналізу гарантії законності [12], демократії [13, с. 293-301], прав та свобод людини і громадянина [14, с. 31-36], а також багатьох інших політико-правових явищ.

Загальні гарантії не мають чіткого спрямування на забезпечення оптимальних умов для реалізації саме прав наукового працівника; це скоріше сутнісні характеристики суспільства і держави, наукового співтовариства, які впливають на якість функціонування наукового працівника в межах загальної системи наукових інституцій та вітчизняної освіти і науки в цілому. Більше того, означені явища мають об'єктивний характер і є наслідком закономірного розвитку людської цивілізації; вони виступають тією «системою координат», тим «навколишнім середовищем», в якому змушені функціонувати науковці та які мають враховуватися під час реалізації прав

наукових працівників (службових повноважень). Інша річ, що в результаті правотворчої та правозастосовчої діяльності може здійснюватися (і постійно здійснюється) цілеспрямований вплив на всю систему суспільних відносин, реалізується державна науково-технічна політика, підсумком якої є те, що підсистеми суспільного ладу виявляються більш чи менш сприятливими для функціонування наукової спільноти. У цьому випадку здатні до динамічних змін характеристики суспільного ладу дійсно можуть розглядатись як умови ефективної роботи наукових працівників, тобто як загально-соціальні гарантії їх діяльності.

Деякі автори (зокрема, Л.А. Нудненко) вважають, що загальні гарантії можуть бути як правовими, так і неправовими. На наш погляд, такий підхід не є конструктивним, оскільки, з одного боку, призводить до термінологічних непорозумінь і вимагає розмежування понять «загальні правові гарантії» та «спеціальні правові гарантії», а з іншого – обходить увагою той факт, що для загальних гарантій не має значення юридична форма їх закріплення. До того ж термін «неправові» у суспільній свідомості межує з поняттям «протиправні», що істотно викривлює справжній зміст відповідних явищ. Загальні гарантії депутатської діяльності – це якісні характеристики суспільного ладу, які позитивно впливають на процес реалізації прав та обов'язків депутатів і створюють для цього необхідні умови. Звісно, найбільш суттєві риси суспільного ладу отримують правове (у т. ч. конституційне та законодавче) закріплення, однак є явищами об'єктивними і відіграють свою гарантуючу роль навіть без закріплення у позитивному праві. Оскільки йдеться про фактичний стан суспільних відносин, а не про їх юридичну форму, то загальні гарантії більш доцільно іменувати загально-соціальними.

Окрім конкретно-історичного стану суспільства, на ефективність діяльності наукових працівників значно впливають і соціальні характеристики самих науковців, як-то їх рівень освіти, майновий стан, наявність вільного часу, професійний і життєвий досвід, організаторські здібності, фаховий рівень тощо. Перелічені умови й фактори по-різному впливають на ефективність діяльності наукових працівників і виявляються в якості та соціальній цінності наукових пропозицій, результативності наукових досліджень, конкретній ролі науковця в роботі спеціалізованих вчених і експертних рад, наукових груп тощо. Означені характеристики мають суто персональні, особистісні відмінності, а тому можуть бути названі конкретно-індивідуальними.

Загально-соціальні та конкретно-індивідуальні гарантії є об'єктивними за своєю природою чинниками, що впливають на ефективність діяльності наукових працівників; на них дуже важко вплинути юридичними засобами. Тому в межах юриспруденції значно більш важливо розглянути ті умови та засоби, які спеціально створюються державою для забезпечення безперешкодної реалізації прав наукових працівників. Оскільки для держави притаманна правова форма діяльності, то всі вони мають юридичну природу і певним чином відображаються (закріплюються) у правових джерелах. З огляду на сутність і цілеспрямованість цих гарантій їх можна назвати **спеціально-правовими або юридичними**.

Юридичні гарантії є різноманітними за своєю формою і змістом, і далеко не всі з них входять до складу правового статусу наукових працівників. Наприклад, належне закріплення статусу науковця в чинному законодавстві або презумпція наукової добросовісності мають юридичну природу і безумовно сприяють роботі наукових працівників, але не є елементами їх правового статусу.

До складу правового статусу наукового працівника належать тільки ті гарантії, які виражені у вигляді певних прав, тобто мір можливої поведінки у суспільних відносинах (наприклад, право на отримання додаткової житлової площі чи пільгових довгострокових кредитів на придбання житла). Іноді це ускладнює розуміння даних правових явищ, призводить до плутанини в законодавстві та спеціальній юридичній літературі. Наприклад, у чинному Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність» у спеціальному розділі 3 «Державні гарантії соціально-правового статусу вчених, наукових працівників» містяться, власне, не тільки гарантії, але й положення про наукові ступені і вчені звання вчених, посади наукових працівників тощо [1]. Натомість ті положення, які справді можна назвати гарантіями, виявилися «розчиненими» в різних розділах даного Закону. При цьому законодавець виходив із того, яким словосполученням називається та чи інша гарантія, чи присутнє в ньому слово «право» і повністю обійшов увагою той факт, що кожна з юридичних гарантій може бути висловлена різними способами. Адже справа не стільки в назві, скільки в сутності того чи іншого явища, у даному випадку – в його юридичній природі. Слід мати на увазі, що використання форми суб'єктивного права наукового працівника для визначення окремих гарантій його діяльності дає змогу органічно включити ці гарантії у звичні для будь-якого юриста рамки правовідносин, акцентуючи при цьому увагу на те, що додержання цих гарантій покладається на кореспондуючих суб'єктів відповідних правовідносин – органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб, на підприємства, установи, організації, об'єднання громадян тощо.

Усі права-гарантії мають виключний характер, тобто надаються тільки відповідним суб'єктам, але їх не можна вважати порушенням принципу рівноправності усіх громадян.

Питання про сутнісні ознаки гарантій діяльності наукових працівників залишається малодослідженим. Можна виокремити чотири ознаки гарантій діяльності наукових працівників: 1) цільову – гарантії забезпечують безперешкодне й ефективне здійснення їх прав і обов'язків; 2) матеріальну – гарантії полягають у необхідній для реалізації прав науковців соціально-побутовій обстановці й закріплюються в нормах права, втілюються в актах застосування права, у звичаях і традиціях роботи; 3) процесуальну – гарантії обумовлюються діяльністю державних і громадських органів, підприємств, установ, організацій та їхніх посадових осіб, а також громадян; 4) казуальну – гарантії функціонують після настання юридичних фактів, з якими пов'язується набуття статусу наукового працівника, до досягнення певного, заздалегідь передбаченого результату. Усі названі нами ознаки насправді притаманні не всім гарантіям діяльності наукових працівників, а тільки тим, які є складовою частиною їх правового статусу, тобто правам-гарантіям.

Дійсно, означені гарантії прав, наданих науковцям, спрямовані на досягнення оптимальних позитивних результатів за наявності певних умов і факторів. Від них значною мірою залежить характер впливу науковців на ті чи інші сторони наукового життя. І навпаки, відсутність гарантій була б перепорою для здійснення їхніх функцій,

не кажучи вже про неможливість досягти ефективного здійснення їхніх прав.

На **цільову спрямованість** гарантій вказує сама етимологія цього слова, яке в перекладі з французької, як вже відзначалося вище, означає поруку, запевнення, забезпечення. Таким чином, гарантія – це певне явище, що забезпечує досягнення певного результату. Як справедливо зауважував А.Я. Ярматов, «саме забезпечення якогонебудь відношення, процесу є основною цільовою ознакою поняття гарантій» [15, с. 8]. Ця ознака дозволяє відрізнити дане правове явище від інших, таких, як суб'єктивне право, юридичний обов'язок, відповідальність, виокремити його в самостійну категорію, адже якщо правове явище не забезпечує досягнення мети, воно не може вважатися гарантією.

Мета гарантій діяльності наукових працівників – безперешкодне й ефективне здійснення їхніх прав та обов'язків як представників наукової спільноти. У природі цих гарантій немає такої властивості, що сама по собі могла б реалізувати права наукового працівника або містила б можливість такої реалізації. Суб'єктивне право і юридичний обов'язок реалізуються поведінкою певних осіб. Гарантії ж визначають спосіб реалізації тієї можливості поведінки, що міститься в суб'єктивному праві, умови й порядок реалізації певних прав, свобод чи повноважень. Іншими словами, «якщо й тільки якщо зустрічаються певні умови, то підуть певні результати» [16, с. 124]. От чому гарантії необхідні для безперешкодної й ефективної діяльності науковців, адже від них залежить кінцевий результат – успішна участь в наукових дослідженнях, а відтак і поступальний, інноваційний розвиток суспільства і держави.

Слід мати на увазі, що всі юридичні гарантії діяльності наукових працівників, як і право в цілому, мають певну зовнішню форму вираження. Вони втілюються у відповідних нормах права, нормативних і правозастосовних актах, нарешті – у поведінці зобов'язаних суб'єктів і самих науковців. До того ж, не можна забувати, що функціонування усіх правових засобів, котрі забезпечують реалізацію прав наукових працівників, відбувається у певному соціальному середовищі, у необхідній для їх нормального здійснення соціально-побутовій обстановці, які ми позначили терміном «загально-соціальні гарантії». Тому *матеріальною ознакою* юридичних гарантій діяльності наукових працівників є те, що вони містяться в необхідній обстановці і закріплені в нормах права, втілюються в актах застосування права, у звичаях та традиціях управлінської (адміністративної) та наукової діяльності. Іншими словами, всі юридичні гарантії діяльності наукових працівників мають бути матеріалізовані у правових джерелах і юридичній практиці; вони не можуть існувати як елемент правосвідомості, хоч і мають певне ідеологічне підґрунтя.

Гарантії діяльності наукових працівників зумовлюють процес використання різних правових засобів для забезпечення безперешкодної й ефективної їх участі в науковій та науково-технічній діяльності. Крім норм права до числа цих засобів належать численні акти застосування права (рішення, розпорядження, накази, постанови), де персоналізуються активні дії суб'єктів, зобов'язаних сприяти науковцеві у здійсненні його прав.

При розробці поняття гарантій діяльності наукових працівників треба враховувати також істотну роль таких своєрідних засобів забезпечення їх діяльності, що сполучаються з нормами права в регулюванні поведінки зобов'язаних суб'єктів, як звичаї, традиції управлінської й науково-дослідної роботи. Справді, досить довгий час деякі види гарантій діяльності наукових працівників не були закріплені в нормах права й мали характер виниклих у процесі діяльності наукових установ та колективів звичаїв, що передусім стосується інформаційного забезпечення діяльності та деяких інших. Надалі, після нагромадження й узагальнення досвіду роботи наукових закладів, деякі із цих гарантій були санкціоновані державою шляхом закріплення в Законі «Про наукову і науково-технічну діяльність» та інших нормативних актах, але на їхній базі виникають нові, гарантуючі здійснення прав науковців звичаї, що є основною тенденцією у співвідношенні звичаїв і правових норм у регулюванні їх діяльності.

Реалізація закладеної в гарантіях мети припускає наявність дій, без яких неможливе досягнення позитивного результату. Вітчизняні дослідники правових гарантій в цьому випадку завжди виходили з чітких філософських позицій. Юридичні гарантії «матеріалізуються», втілюються в життя через відповідну поведінку зобов'язаних суб'єктів. Проте юридично значуща діяльність має здійснюватися в чітко визначеному порядку, за юридичною процедурою. Тому з матеріальною ознакою жорстко пов'язаний *процесуальний* аспект юридичних гарантій діяльності наукових працівників. До суб'єктів, що забезпечують реалізацію їхніх прав, належать перелічені в чинному законодавстві органи публічної влади, підприємства, установи, організації та їхні посадові особи, а також громадяни. Їхня чітко встановлена правом діяльність є процесуальною ознакою гарантій діяльності наукових працівників.

Разом із тим не можна абсолютизувати цю – одну з багатьох – ознаку гарантій. Адже діяльність сама по собі не може гарантувати здійснення прав науковців, особливо коли йдеться про юридичний аспект цієї проблеми. Необхідною передумовою здійснення означених прав служать норми права, де закріплюються основні гарантії діяльності наукових працівників і встановлюються обов'язки кореспондуючих суб'єктів.

Загалом проведене дослідження надає змогу зробити наступні *висновки*:

1. Гарантії діяльності наукових працівників (у широкому сенсі) – це суспільні явища, спрямовані на забезпечення безперешкодної реалізації прав наукових працівників як носіїв спеціального правового статусу – окремого виду представників наукової спільноти.

2. Гарантії діяльності наукових працівників як елемент їх спеціального правового статусу можна визначити як передбачені законодавством міри можливої поведінки наукового працівника у публічно-правових відносинах, позбавлені владного характеру, похідні від прав наукового працівника, адекватні й домірні цим правам та спрямовані на забезпечення їх безперешкодної реалізації.

3. За своєю сутністю і цілеспрямованістю гарантії діяльності наукових працівників розподіляються на загально-соціальні та спеціально-правові (юридичні).

Розмаїття гарантій діяльності наукових працівників вимагає більш детальної їх класифікації, а також з'ясування тих ознак, що відрізняють їх між собою та відмежовують від суміжних правових явищ. Вирішення названих проблем є перспективним напрямком подальших досліджень у даній сфері.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 26.11.2015 р. № 848-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/848-19/>
2. Теория государства и права: курс лекций / под ред. Н.И. Матузова, А.В. Малько. – Москва: Юристъ, 1997. – 672 с.
3. Керимов Д.А. Категории действительности и возможности в праве. Советское государство и право. – 1968. – № 8. – С. 9-14.
4. Воеводин Л.Д. Юридический статус личности в России: учеб. пос. – Москва: Юристъ, 1997. – 286 с
5. Тодыка Ю.Н., Тодыка О.Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. – Киев: Ін Юре. – 2004. – 368 с.
6. Теория государства и права: учебник / под ред. Р.А. Ромашова. Санкт-Петербург: Юрид. центр Пресс, 2005. – 630 с.
7. Маленин Н. С. Повышение роли закона в охране личных и имущественных прав граждан. Советское государство и право. – 1974. – № 6. – С. 41-48.
8. Конституционное право. Энциклопедический словарь / отв. ред. С.А. Авакьян. – Москва: НОРМА–ИНФРА-М, 2001. – 688 с.
9. Радев Я. Права и свободы граждан. Современные проблемы социалистической демократии и перспективы ее развития: сборник статей. Прага, 1975. – С. 168-172.
10. Юридична енциклопедія: В 6 т. Т.1: А–Г / відп. ред. Ю.С. Шемшученко. – Київ: Укр. енцикл., 1998. – 672 с.
11. Ямпольская Ц.А. О субъективных правах советских граждан и их гарантиях. Вопросы советского государственного права. – Москва, 1959. – С. 252-256.
12. Ткаченко В.Д. Політичні гарантії законності в контексті Конституції України. Конституція України – основа модернізації держави і суспільства: матер. наук. конф. (м. Харків, 21-22 червня 2001 р.). – Харків: Право, 2001. – С. 127-130.
13. Проблемы теории государства и права: учеб. пос. / под ред. М.Н. Марченко. – Москва: Юристъ, 2001. – 656 с.
14. Скібіна О.О. Конституційні гарантії права громадян України на участь в управлінні державними справами. Проблеми законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / відп. ред. В.Я. Тацій. – Харків: Нац. юрид. акад. України, 2004. – Вип.65. – С. 31-36.
15. Ярмагов А.А. Гарантии депутатской деятельности. – Москва: Юрид. лит., 1978. – 54 с.
16. Бунге М. Причинность. – Москва: Мысль, 1962. – 136 с.

УДК 343.97

КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА АНАЛІЗ ЗЛОЧИНІВ У БАНКІВСЬКІЙ СФЕРІ

Герасимов О. В.,

здобувач кафедри кримінально-
правових дисциплін
юридичного факультету
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Анотація: у статті розглянуто проблему визначення кола елементів, що складають кримінологічну характеристику злочинів у банківській сфері. Представлено і аргументовано авторське визначення терміну «кримінологічна характеристика злочинів у банківській сфері». Визначено співвідношення понять «кримінологічна характеристика» і «кримінологічний аналіз». Розглянуті основні методи кримінологічного аналізу злочинності у банківській сфері. Досліджені їх переваги і недоліки.

Ключові слова: кримінологічна характеристика злочинів у банківській сфері, кримінологічний аналіз злочинів у банківській сфері, статистичний метод дослідження, метод безпосереднього опитування.

Аннотация: в статье рассмотрена проблема определения круга элементов, составляющих криминологическую характеристику преступлений в банковской сфере. Представлено и аргументировано авторское определение термина «криминологическая характеристика преступлений в банковской сфере». Определено соотношение понятий «криминологическая характеристика» и «криминологический анализ». Рассмотрены основные методы криминологического анализа преступности в банковской сфере. Исследованы их преимущества и недостатки.

Ключевые слова: криминологическая характеристика преступлений в банковской сфере, криминологический анализ преступлений в банковской сфере, статистический метод исследования, метод непосредственного опроса.

Annotation: the article considers the problem of determining the range of elements that make up the criminological characteristics of crimes in the banking sector. The author's definition of the term "criminological characteristics of crimes in the banking sphere" is presented and argued. The correlation between concepts "criminological characteristic" and "criminological analysis" is determined. Consider the main methods of criminological analysis of crime in the banking sector. Explored their advantages and disadvantages.

Key words: criminological characteristic of crimes in the banking sector, criminological analysis of crimes in the banking sector, statistical method of research, direct inquiry method.

Для ефективної протидії злочинності необхідно її познати і осмислити. Цей процес включає в себе оцінку і аналіз її стану та причин. Загальне уявлення про стан злочинності дає її кримінологічна характеристика. Аналіз юридичної літератури вказує на те, що на відміну від кримінального права і криміналістики, в кримінології немає